

Geoff Dyer

*Jeff in Venetië,
de dood in Varanasi*

Vertaald door
Paul van der Lecq en Ineke Lenting

AGATHON

ISBN 978-90-290-9026-1
ISBN 978-94-023-0237-0 (e-boek)
NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Jeff in Venice, Death in Varanasi*
Omslagontwerp: Pinta Grafische Producties
Vormgeving binnenwerk: ZetSpiegel, Best
Auteursfoto: Jason Oddy

© 2009 Geoff Dyer. All rights reserved.
© 2014 Nederlandstalige uitgave: Agathon, onderdeel van samenwerkende uitgeverijen Meulenhoff Boekerij
Oorspronkelijke uitgave: Cannongate Books Ltd.

Het citaat van Robert Calasso op pagina 7 is vertaald door Els van der Pluijm, het citaat van Joseph Brodsky op pagina 11 is vertaald door Sjaak Commandeur en het citaat van Jorge Luis Borges op pagina 185 is vertaald door Barber van de Pol en Maarten Steenmeijer.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor Rebecca

Elke stap was al eens eerder gezet.

– Roberto Calasso

Kolossale muren & torens & rotsen & balkons – een uitzicht op de bocht van de rivier als in Venetië aan het Canal Grande, of vanaf Giudecca – en ten slotte naar de lijkverbrandings-Manikarnika...

– Allen Ginsberg, *Indian Journals*

Deel I

Jeff in Venetië

Helaas stelde de film niet veel voor; ook het boek vond ik al nooit veel.

– Joseph Brodsky, *Kade der ongeneeslijken*

Zij die van de troon zijn gestoten, die verslagen, ontgoocheld, gekrenkt zijn, of die zich alleen maar verveelden, lijken daar iets te hebben gevonden waarin geen enkele andere plek kan voorzien...

– Henry James

Op een middag in juni 2003, toen het er even naar uitzag dat de invasie van Irak eigenlijk helemaal niet zo'n slecht idee was geweest, verliet Jeffrey Atman zijn appartement om een eindje te gaan wandelen. Hij moest naar buiten, want nu de aanvankelijke opluchting over de grote wereld was weggezakt – de opluchting dat Saddam zijn niet-bestaande massavernietigingswapens niet op Londen had gericht, dat de hele wereld niet was ondergedompeld in een vuurzee – waren de talloze irritaties en frustraties van zijn eigen kleine wereld terug van weggeweest, en hoe. Zijn klus voor die ochtend was strontvervelend. Hij werd geacht een zogenaamd 'opiniestuk' te schrijven van twaalfhonderd woorden (dat de lezer geen hoofdbrekens hoefde te kosten, en de auteur trouwens ook nauwelijks, al ging het zijn vermogens toch nog te boven), maar het hing hem zozeer de strot uit dat hij een halfuur naar een eenregelig mailtje had zitten staren, gericht aan de redacteur die hem de opdracht had gegeven:

Ik kan die lulkoek echt niet meer opbrengen. Gr J.A.

Het scherm stelde hem voor een duidelijke keus: *Send* of *Delete*. Het kon niet simpeler. Klikte hij op *Send*, dan was het einde verhaal. Klikte hij op *Delete*, dan was hij weer terug bij af. Als het zo

simpel was jezelf van het leven te beroven, zouden dagelijks duizenden mensen zelfmoord plegen. Je stoot je teen op weg naar de badkamer. *Klik*. Je eet geroosterd brood en knoeit marmelade op je mouw. *Klik*. Je gaat van huis, het begint meteen te regenen en je plu ligt boven. Wat te doen? De trap weer op om hem te halen, van huis gaan zonder en helemaal doorweekt raken, of... *klik*. Nog terwijl hij naar zijn mailtje keek en op het punt stond het te versturen, wist hij al dat hij het niet zou doen. Alleen al de gedachte was genoeg om ervan af te zien. Dus in plaats van zijn mailtje te versturen of verder te werken aan zijn stuk over een 'controversiële' nieuwe kunstinstallatie in The Serpentine Gallery zat hij daar als verlamd en deed geen van beide.

Om de ban te breken klikte hij op *Delete* en liep de deur uit, alsof hij de plaats van een akelig, nog niet gepleegd misdrijf ontvluchtte. Hopelijk zouden de frisse lucht (voor zover je de lucht fris kon noemen) en de lichaamsbeweging hem goed doen, zodat hij 's avonds dat bespottelijke stuk kon afmaken en zich kon voorbereiden op zijn vlucht van de volgende middag naar Venetië. En als hij in Venetië aankwam? Nog meer lulkoek die gefabriceerd en uitgescheiden moest worden. Het aanvankelijke idee was dat hij de opening van de Biënnale zou verslaan, prima, dat was een makkie, maar ineens bleek er sprake te zijn van een interview met Julia Berman (of tenminste, een mogelijk interview met Julia Berman) en moest hij niet alleen over de Biënnale schrijven, maar haar er ook nog eens toe overhalen, smeken en bidden en zich hoe dan ook vernederen, om een interview af te geven dat nog meer publiciteit zou opleveren voor het nieuwe album van haar dochter, en de toch al opgeblazen reputatie van Steven Morison, de vader en absurd overgewaardeerde kunstenaar, nog verder zou oppompen. Daar kwam bij dat hij er op zijn minst voor moest zorgen dat ze *Kulchur* het exclusieve recht gaf een tekening af te drukken die Morison van

haar had gemaakt, een tekening die nog nooit aan de openbaarheid was prijsgegeven en zelfs nog nooit door iemand van *Kulchur* was gezien, maar die vanwege de vrees dat ze in handen zou vallen van een concurrerend tijdschrift de status had verworven van een zeldzaam en kostbaar kunstwerk. De waarde van elk individueel element van die deal was op zichzelf van geen belang. Het ging erom dat in termen van marketing en publiciteit (of, redactioneel gesproken: oplage en advertentieomzet) de sterren allemaal gunstig stonden. Hij moest een interview regelen en die tekening zien mee te krijgen met het recht om die te reproduceren. Godsamme... Een vrouw die een all-terrain kinderwagen voor zich uit duwde, wierp hem een schichtige blik toe en keek nog schichtiger weg. Het zal wel weer die tic van hem zijn geweest: dan praatte hij niet hardop in zichzelf, maar vormde woorden met zijn mond, playbackte onbewust de stortvloed aan bittere klachten die eindeloos door zijn hoofd tolden. Hij perste zijn lippen stevig op elkaar. Hij moest daarmee ophouden. Het stond boven aan de lijst van alles waarmee hij moest ophouden of waaraan hij moest beginnen. Maar hoe kun je ophouden met iets waar je volstrekt geen erg in hebt? Charlotte was degene die hem erop had gewezen, toen ze nog samen waren, maar voordien had hij het waarschijnlijk ook al jarenlang gedaan. En tegen het einde gebruikte ze dat woord voor die drang van hem tot geluidloze karaoke: 'Die tic', noemde ze het. 'Je hebt weer last van die tic.' In het begin hadden ze er nog samen om kunnen lachen. Maar daarna, zoals dat gaat in een huwelijk, was het niet leuk meer en werd het een twistpunt, een kwestie, een bron van wrevel, een van de vele zaken die het leven op Planeet Jeff, zoals ze de onbewoonbare woestijn van hun huwelijk noemde, onverdraaglijk maakte. Wat ze nooit had begrepen, stelde hij, was dat het leven op Planeet Jeff ook voor hem onverdraaglijk was, meer zelfs dan voor wie ook. Dat, stelde zij, was precies wat ze bedoelde.

Tegenwoordig had hij niemand om hem te waarschuwen dat hij zijn gedachten op straat liep te playbacken. Het was een vreselijk slechte gewoonte. Hij moest daarmee stoppen. Toch was het denkbaar dat hij ook nu al lopend de woorden playbackte: 'Dit is een vreselijk slechte gewoonte, ik moet ermee stoppen, toch is het denkbaar dat ik al lopend de woorden playback...' Hij perste zijn lippen weer op elkaar, om die gedachteloop een halt toe te roepen. De enige manier om te stoppen met zijn gewoonte om die woorden te playbacken, was door die woorden niet langer *in zijn hoofd* te vormen, door niet langer de gedachten te koesteren die de woorden vormden. Hoe deed je dat? Dat was niet zomaar een cosmetische ingreep waarvoor je naar de schoonheidsspecialiste ging, maar een gigantische opgave, waarvoor je naar een ashram moest. Alles wat zich vanbinnen afspeelt, manifesteert zich uitwendig. Het inwendige zal uiteindelijk naar buiten treden... Hij deed zijn best om te glimlachen. Als hij daar een gewoonte van kon maken zodat hij in ontspannen toestand opgewekt uit zijn ogen keek, werd dat uitwendige misschien geïnternaliseerd en zou hij vanbinnen gaan stralen. Het was alleen heel vermoeiend zo te blijven glimlachen. Het moment dat hij zich daar niet langer op concentreerde, viel hij terug in de niet-stralende norm. 'Norm', dat woord was hier zeker op zijn plaats. De meeste mensen die voorbijkwamen, maakten net zo'n troosteloze indruk als een zonde die tegenviel. Als je afging op hoe ze keken, hadden velen van hen een knorrige ziel. Misschien had Alex Ferguson gelijk en zat er niets anders op dan verwoed kauwgom te gaan kauwen. In dat geval lag de oplossing binnen handbereik, in de vorm van een tijdschriftenwinkel.

Achter de toonbank stond een jong meisje van Indiase komaf. Hoe jong? Zeventien? Achttien? Hoe dan ook, adembenemend mooi, en met een stralende glimlach, wat ongewoon was voor iemand in die tak van dienst. Misschien was ze nog maar net begonnen of

nam ze even pauze van het studeren voor haar *A-levels* of hoe dat tegenwoordig ook mocht heten, en verving ze haar norske vader, die nauwelijks Engels sprak, maar toch al zo vergaand was geassimileerd dat hij net zo chagrijnig was als iemand wiens voorouders met de Normandiërs waren meegekomen. Atman voelde zich altijd door die man van zijn stuk gebracht, want hoe vluchtig hun contact ook was, het ontnam hem al zijn levensvreugde, voor zover hij die bij het betreden van de zaak nog had. De gewoonte om ‘alstublieft’ en ‘dank u wel’ te zeggen viel moeilijk te onderdrukken, maar als wraakneming, uit protest tegen de weigerachtigheid van die kerel om zelfs maar de meest elementaire beleefdheidsvormen in acht te nemen, pakte Jeff altijd zijn koopwaar – de krant, een reep chocolade – en overhandigde zwijgend het geld. Vandaag was een heel ander verhaal. Jeff gaf het meisje een munt van een pond. Ze gaf hem zijn wisselgeld terug, keek hem recht aan, glimlachte. Een paar jaar verder en ze zou geen van haar klanten meer dan een vluchtige blik waardig keuren, ze zou alleen even opkijken om het geld te pakken, zonder meer van het contact te maken dan de minimale financiële transactie die het was. Maar nu was het ronduit magisch. Het was zo simpel om mensen (in dit geval Jeff) een wat beter gevoel te geven over hun leven (in dit geval over hemzelf), zo simpel om de wereld ietsje plezieriger te maken. Het was een raadsel waarom zo veel mensen – en daar hoorde hij ook vaak genoeg zelf bij – ervoor kozen die wereld ellendiger te maken. Hij liep met een prettiger gevoel de deur uit dan waarmee hij was binnengekomen, door haar betoverd, en misschien zelfs geprikkeld. Niet echt geprikkeld, maar hij was wel nieuwsgierig. Nieuwsgierig naar het ondergoed dat ze droeg onder haar t-shirt en lage spijkerbroek, naar hij aannam precies het soort gedachten dat velen in de moslimgemeenschap – de zogenaamde moslimgemeenschap – als rechtvaardiging voor gezichtsbedekkende sluiers zagen. Een paar dagen

eerder had hij gelezen dat de wrevel, het chagrijn en de algehele onvrede onder moslims in Europa nergens zo groot was als in Engeland. Dus vanwaar al dat geklets over de noodzaak voor moslims om zich aan te passen aan de Britten? Het feit dat ze zo pissig waren, was een symptoom van hun verregaande integratie. Als iets daarop wees, was dat het.

Terwijl hij zijn best deed deze Belangrijke Kwestie voor zichzelf te verstouwen – net als de reep chocola die hij op het laatste moment gekocht had in plaats van de kauwgom – liep Jeff door naar Regent's Park. Hij moest eigenlijk terug naar huis om weer aan het werk te gaan, maar juist dat zette hem ertoe aan onder de dicht ver-sluisde hemel het park door te lopen en Marylebone Road over te steken.

Atman was een man van diep ingesleten gewoontes en zodra hij Marylebone High Street op liep, ging hij automatisch patisserie Valerie binnen en bestelde koffie met een kannetje warme melk en een amandelfcroissant, ook al had hij in geen van beide zin. Normaal gesproken kwam hij hier 's ochtends, maar nu, in de dip na lunchtijd, was het te laat voor koffie, te vroeg voor thee (dit was eigenlijk het moment van de dag waarop niemand iets wilde), en veel te laat om de krant te lezen, die hij uren tevoren al helemaal had uitgeplozen, om zo het werk aan zijn idiote opiniestuk uit te stellen. Gelukkig had hij een boek bij zich, *Venice Observed* van Mary McCarthy. Vier jaar geleden, in 1999, had hij dat voor het eerst gelezen, na zijn terugkeer van de Biënnale, en nu was hij begonnen met herlezen, ter voorbereiding op zijn tweede bezoek, net als die andere klassieke boeken over Venetië. Zijn amandelfcroissant had het formaat en de kleur van een kleine gebraden kalkoen en in de tijd die hij nodig had om zich erdoorheen te werken, las hij het hele stuk over Giorgiones *La Tempesta*.

McCarthy veronderstelde dat er 'een nieuwe weemoed' schuil-

ging in 'de chronische vrije tijd' van de adel in de renaissance. Kon een vergelijkbare weemoed worden bespeurd onder de van werk vrijgestelde niet-werkende dames op Marylebone Road? Dat leek er niet op. Zoals alles was vrije tijd met de tijd veranderd, in een versnelling terechtgekomen. Met als gevolg dat die echtgenotes van investeringsbankiers en hedgefundmanagers als het ware iets jachtigs hadden gekregen zoals ze omgingen met die korte adempauze tussen de lunch en het ophalen van hun kinderen van het *lycée* of de Amerikaanse school. Ze hadden geleerd goed met hun vrije tijd om te gaan, en wisten hoe belangrijk het was hun dagen zodanig in te delen dat er geen tijd was om ongelukkig te zijn. In de renaissance hoopte die tijd zich op zonder ooit te verstrijken, zodat het leek alsof er elk moment een storm kon losbarsten. Vandaar de weemoed 'waarmee de schilderijen van Giorgione doortrokken zijn, de zweem van onrust die het gebladerte van de bomen net niet in beroering brengt [...] Het is de volmaakte roerloosheid van zijn tableaux die deze vreemde indruk wekt.'

In 1999 had Atman het schilderij niet gezien, maar nu was het een van de dingen waar hij het meest naar uitkeek (als hij er de tijd voor kreeg): *La Tempesta* bezichtigen, het schilderij – en de stad – beoordelen tegen de achtergrond van wat McCarthy erover had geschreven.

Volgepropt met bladerdeeg, stijf van de cafeïne, liep hij de patisserie uit om te gaan rondneuzen in de boekwinkel van Oxfam, wat bij een wandeling over Marlybone High Street allemaal deel uitmaakte van het geijkte patroon. Heel ongebruikelijk was dat hij zichzelf erop betrapte in de etalage van een chique kapsalon te loeren. Hij had nooit meer dan tien pond aan de kapper uitgegeven (inclusief fooi), na de uniseksrage van halverwege de jaren zeventig liet hij zijn haar nu al dertig jaar bij een ouderwetse herenkapper knippen en, wat het voornaamste was, hij hoefde helemaal niet

naar de kapper. Maar toch opende hij de deur, ging naar binnen en zette zo de eerste stap naar iets wat hij al jaren overwoog: zijn haar laten verven. Heel lang had hij grijs haar als een symptoom gezien, iets wat wees op een innerlijke kleurloosheid, en daarom had hij het geaccepteerd als iets onvermijdelijks, maar nu zou daar verandering in komen. Hij deed de deur achter zich dicht. Het rook lekker daarbinnen, de lucht leek wel ge-haarconditioned, met zalfjes en lotionnetjes, en de inrichting was ouderwets; dit was niet het type kapperszaak waar je je haar alleen maar oranje of brievenbusrood kon laten verven om niet te worden gebrandmerkt als hopeeloos burgermannetje. De sfeer deed bijna denken aan die van een kliniek of een kuuroord. Een man met een vormeloze bruine haardos – was het een subtiele, listige hint dat kappers er zelf vaak uitzagen alsof ze een knipbeurt nodig hadden? – vroeg of hij een afspraak had.

‘Nee. Maar ik vroeg me af of u nu misschien een gaatje had.’

Hij keek in zijn afsprakenboek, dik en met veel doorhalingen, een soort kadaster van de kapperswereld.

‘Knippen en wassen?’

‘Ja. Of eigenlijk vroeg ik me af...’ Ik geneerde me, als een romanfiguur uit de jaren vijftig die condooms wilde kopen. ‘Is het misschien mogelijk mijn haar te laten verven?’ De man, die eerst nauwelijks zijn aandacht erbij leek te hebben gehad, leefde nu ineens op.

‘Haar verven, jawel,’ zei hij. ‘*Dyeing is an art like everything else.* Wij zijn daar buitengewoon bedreven in. Niet van echt te onderscheiden.’

Dyeing, dying. Verven, sterven. ‘U citeert Sylvia Plath?’

‘Jawel.’ Een kapper die poëzie citeerde. Nou, een exclusieve zaak was dit zeker. Of misschien hoorde zoiets er gewoon bij in dit deel van Londen. Jeff had graag geantwoord met een of ander tegen-

citaat, maar kon niets uit zijn geheugen opdiepen. Hij legde uit dat hij niets extreems wilde, het moest subtiel blijven.

‘Zoals dit?’ vroeg de man met een glimlach.

‘Zoals wat?’

‘Zoals bij mij.’

‘Wauw! Ja, dat bedoel ik.’ Het was moeilijk te geloven dat zijn haar geverfd was: het zag er volkomen natuurlijk uit en hij had nog steeds wat grijze plukjes aan zijn slapen. Ze namen de details door. Het kostte een fortuin, maar het mooie was dat Jeff al na tien minuten in de stoel zat – hij had geluk, zei de man, er had net iemand afgezegd – om zijn haar iets te laten bijknippen en verven... ‘*Discreetly, very quietly,*’ dacht hij bij zichzelf. Discreet, heel onopvallend, maar het was al te laat om met dit citaat van Plath aan te komen: de man die hem had verwelkomd was kennelijk een of andere *maitre d’* en het verven zelf werd overgelaten aan een jonge vrouw met meerdere piercings (door de wenkbrauw, door de neus en door de tong, een knopje dat glom van het speeksel) die liever in stilte werkte. Atman vond het best. Terwijl hij daar zat, liet hij zijn gedachten gaan over de gevolgen van zijn coming-out als een man die zijn haar liet verven. Zoiets deed je als je naar Amerika emigreerde, als je een nieuw leven begon op een plek waar niemand jouw grijsharige persoontje kende, maar hij had het initiatief tot die metamorfose op eigen grondgebied genomen, in Londen, in Marylebone High Street. Een mens wordt ongemerkt ouder. Je knieën beginnen merkbaar pijn te doen. Ze worden niet meer beter. Soms worden ze erger en daarna beter, maar ze worden nooit meer wat ze waren geweest. Je begint te accepteren dat je slechte knieën hebt. Je past je manier van lopen aan om de pijn te verlichten, maar daarmee schep je de voorwaarden die leiden tot pijn in je onderrug. Zulke verschijnselen zaten ingewikkeld in elkaar en waren soms onmogelijk te verhelpen. En nu werd een van die symptomen van

het ouder worden aangepakt, misschien niet het ergste symptoom, maar zeker het meest zichtbare, en het gebeurde pijnloos en snel. Zo simpel lag het. Het kostte alleen wat geld en tijd. Verder was het gewoon een kwestie van afwachten onder een van die Martiaanse droogkappen, je afvragend of je voor een lichtere dan wel een donkerder tint had moeten kiezen. Of voor alleen bijknippen.

Het moment was aangebroken, het moment van de onwaarheid. De zilverfolie werd weggenomen. Jeffs hoofd werd achterovergekanteld, over het wasbekken heen. Zijn haar werd gewassen met shampoo die naar amandelen rook, gespoeld. Toen hij weer recht op kwam te zitten, confronteerde de spiegel hem met zijn nieuwe haar. In natte toestand was het zwart, als bij een pop van The Thunderbirds. Na het drogen was het alsof hij een polaroidfoto zag opdoemen, in omgekeerde richting. Het zwart verbleekte langzaam tot een overtuigende, jongere haartint. Het was gelukt! Zijn haar was donker, maar zonder dat het geverfd leek. Hij leek tien jaar jonger! Hij was zo tevreden met het resultaat dat hij eindeloos bewonderend in de spiegel had kunnen kijken. Hij was het, en tegelijk was hij het niet: een donkerharige versie van zichzelf, een geloofwaardige, jeugdige versie van zichzelf. Al met al waren dit de beste tachtig pond die hij ooit van zijn leven had uitgegeven. (Het enige wat hem nog gelukkiger zou maken, was een manier om dat bedrag te kunnen declareren, als noodzakelijke voorbereiding op en research voor de Biënnale.) En morgen was hij op weg naar Venetië. Het leven was mooi, heel wat mooier dan drie uur geleden, toen hij van huis was vertrokken om niet aan dat idiote artikel te hoeven beginnen, dat trouwens nog steeds geschreven moest worden. Als dat niet zo was geweest, als hij niet terug had gemoeten om dat belachelijke stuk te schrijven, zou hij in de verleiding zijn gekomen om opnieuw bij die tijdschriftenwinkel langs te gaan, weer een chocoladereep te kopen en te kijken of dat Indiase meisje er nog stond.